

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TAIFA
MTIHANI WA STASHAHADA YA UALIMU WA SEKONDARI

711

KISWAHILI

Muda: Masaa 3

MAJIBU

Mwaka: 2016

Instructions.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C** zenye jumla ya maswali kumi na sit (16).
2. Jibu maswali yote kutoka sehemu **A** na maswali mawili kutoka kila sehemu **B** na **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** Zina jumla ya alama **sitini (60)**.
4. Simu za mkononi **haziruhusiwi** katika chumba cha mtihani.
5. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha majibu

maktaba.tetea.org

1. (a) Eleza maana ya lahaja.

Lahaja ni namna maalumu ya matumizi ya lugha inayotofautiana kati ya eneo moja na jingine ndani ya jamii inayozungumza lugha hiyo. Tofauti hizo huonekana katika matamshi, msamiati, na sarufi lakini hazizuii mawasiliano.

(b) Taja lahaja mbili za Kiswahili na eleza eneo moja linalozungumza kila lahaja.

Lahaja ya Kimvita huzungumzwa katika eneo la Mombasa, Kenya.

Lahaja ya Kimrima huzungumzwa katika eneo la Tanga, Tanzania.

(c) Eleza umuhimu wa lahaja katika kukuza lugha ya Kiswahili.

Lahaja husaidia kuhifadhi historia ya lugha na kubeba utajiri wa msamiati na mitindo ya usemi ambayo huchangia katika ukuaji wa Kiswahili sanifu. Pia, zinabeba utambulisho wa kikanda unaosaidia kuimarisha matumizi ya Kiswahili katika muktadha tofauti.

(d) Tofautisha lahaja na lugha.

Lugha ni mfumo kamili wa mawasiliano unaotumika na jamii moja au zaidi, unaoambatana na kanuni zake za kisarufi. Lahaja ni tawi au mabadiliko ya lugha hiyo ambayo hujitokeza kutokana na mazingira ya kijiografia au kijamii ndani ya lugha moja.

2. Eleza maana ya viambishi na taja viambishi viwili vya wakati kisha utunge sentensi moja kwa kila kiambishi.

Viambishi ni sehemu ndogo za maneno zinazobandikwa kwenye mzizi wa neno ili kubadilisha maana, wakati au mtendwa. Viambishi vya wakati vinaonyesha kipindi tukio linapotokea.

Mfano wa kiambishi cha wakati uliopo ni *-na-*: *Anasoma kitabu.*

Mfano wa kiambishi cha wakati uliopita ni *-li-*: *Alikula chakula.*

3. Kwa kutumia mifano, eleza tofauti kati ya nomino za pekee na nomino za kawaida.

Nomino za pekee hutaja majina mahususi ya watu, maeneo, au vitu. Mfano: *Tanzania, Fatuma.*

Nomino za kawaida hutaja majina ya jumla yanayoweza kutumiwa na kundi la vitu. Mfano: *mwalimu, gari.*

Tofauti kuu ni kwamba nomino za pekee huanza kwa herufi kubwa na humtaja mtu au mahali mahususi, ilhali nomino za kawaida hutaja kundi au jamii ya vitu.

4. (a) Eleza maana ya uakifishaji.

Uakifishaji ni matumizi ya alama maalum katika maandishi ili kusaidia kueleweka kwa maudhui na kusisitiza vipengele muhimu vya lugha.

(b) Taja alama mbili za uakifishaji na onyesha matumizi yake katika sentensi moja moja.

Alama ya nukta (.): *Mtoto alikula.*

Alama ya mshangao (!): *Tazama ajali ile!*

5. Eleza maana ya kitenzi kikuu na kitenzi msaidizi kisha andika sentensi moja kwa kila aina ya kitenzi.

Kitenzi kikuu ni kitenzi kinachoonyesha tendo kuu linalofanywa na mtendaji. Mfano: *Alikimbia uwanjani.*

Kitenzi msaidizi ni kitenzi kinachoambatana na kikuu kusaidia kueleza wakati au hali. Mfano: *Anaweza kuandika barua.*

6. Taja aina mbili za sentensi za Kiswahili kulingana na mtindo wa mawasiliano na toa mfano wa kila aina.

Sentensi ya taarifa: *Mwalimu aliingia darasani.*

Sentensi ya swali: *Je, mwanafunzi alifika shuleni?*

7. (a) Fafanua maana ya methali.

Methali ni semi fupi zenye mafunzo au hekima za kijamii zinazotumiwa kueleza ukweli au kuonya kuhusu tabia au matendo ya watu kwa lugha ya mafumbo au tamathali.

(b) Eleza tofauti mbili kati ya methali na nahau.

Methali hubeba ujumbe kamili wa maadili au mafundisho ya maisha, wakati nahau ni usemi maalum wa Kiswahili wenye maana fiche ambayo haiwezi kueleweka kwa kuangalia maneno moja kwa moja.

Methali haibadiliki kwa urahisi kimuundo, ilhali nahau inaweza kubadilishwa kwa mujibu wa mazingira ya kisarufi ya sentensi.

8. Eleza maana ya tamathali ya usemi ya kejeli na toa mfano mmoja wa sentensi inayotumia tamathali hiyo.

Kejeli ni tamathali ya usemi inayotumia maneno ya kupongeza au kusifia kwa sura ya nje lakini kwa ndani yana maana ya kubeza au kukosoa.

Mfano: *Umechelewa saa tatu tena! Hakika wewe ni mfano wa kuigwa!*

9. Kwa hoja mbili, eleza jinsi Kiswahili kinavyoweza kutumika kama chombo cha kueneza elimu kwa jamii.

Kiswahili kinapokuwa lugha ya kufundishia katika vyombo vya habari, vipindi vya redio na televisheni vinavyotoa elimu hufikia watu wengi kwa ufanisi.

Vijitabu na vipeperushi vya elimu kuhusu afya, kilimo na haki vinaandikwa kwa Kiswahili ili kuwasaidia wananchi kuelewa taarifa muhimu kwa lugha wanayoielewa vizuri.

10. Taja sababu mbili zinazochangia kuharibika kwa lugha ya Kiswahili miongoni mwa vijana wa sasa na eleza athari zake.

Sababu ya kwanza ni matumizi mabaya ya mitandao ya kijamii ambapo vijana hutumia maneno ya kifupi na ya kubuni bila kufuata kanuni za Kiswahili. Hii hupunguza ufasaha wao wa kuandika au kuzungumza Kiswahili sanifu.

Sababu ya pili ni kuchanganya lugha ya Kiswahili na Kiingereza (lugha mseto) hali inayofifisha usahihi wa sarufi na msamiati. Hii husababisha kizazi kijacho kukosa msingi imara wa lugha ya Kiswahili.

11. Eleza kwa hoja sita jinsi tafsiri na ukalimani zinavyoweza kuchangia kukuza lugha ya Kiswahili nchini Tanzania.

Tafsiri na ukalimani hurahisisha upatikanaji wa maarifa kutoka lugha za kigeni hadi Kiswahili, hivyo kuongeza msamiati wa kitaaluma wa lugha ya Kiswahili unaotumika katika nyanja kama sayansi, sheria, na afya.

Kupitia tafsiri ya vitabu vya kiada, ripoti za kimataifa, na majarida ya kitaalamu, Kiswahili hupata nafasi ya kutumika katika elimu ya juu, jambo linalokifanya kiwe lugha ya maarifa na si ya kawaida tu.

Tafsiri na ukalimani vinavyofanywa kwenye mikutano ya kimataifa hutoa fursa ya Kiswahili kusikika katika majukwaa ya kimataifa, hivyo kuongeza hadhi yake na kuvutia wataalamu wa lugha kuifanyia kazi zaidi.

Kazi za fasihi na maandishi kutoka lugha nyingine yanapofasiriwa kwa Kiswahili, huendeleza sanaa ya uandishi wa Kiswahili na kuwafikia wasomaji wengi zaidi ambao hawajui lugha za kigeni.

Tafsiri ya sheria, katiba, na nyaraka rasmi za serikali huwapa wananchi haki ya kupata taarifa kwa lugha wanayoielewa, jambo linaloongeza ushiriki wao katika masuala ya kitaifa.

Ukuzaji wa Kiswahili kupitia tafsiri pia hutoa ajira kwa wataalamu wa lugha na kuhamasisha taasisi za elimu kuboresha mitaala ya Kiswahili ili kuandaa wataalamu wa lugha walio mahiri.

12. Eleza hoja sita zinazoonyesha umuhimu wa kutunza na kukuza istilahi za Kiswahili katika nyanja za taaluma mbalimbali.

Istilahi za Kiswahili katika taaluma huongeza uwezo wa kufundisha kwa lugha hiyo katika ngazi zote za elimu, bila kutegemea lugha ya kigeni.

Kuwepo kwa istilahi za kitaaluma huzipa fursa taasisi za utafiti, vyuo, na shule kutumia Kiswahili katika machapisho na tafiti, hivyo kukifanya lugha ya maarifa.

Istilahi huhifadhi na kuendeleza maudhui ya kitaaluma kwa Kiswahili, hali inayowezesha kuenea kwa maarifa kwa watu wengi zaidi nchini.

Uwepo wa istilahi hurahisisha ushiriki wa wataalamu wa ndani katika mijadala ya kisayansi au kitaaluma kwa kutumia lugha yao ya taifa kwa ufasaha.

Kukuza istilahi huondoa dhana potofu kuwa Kiswahili hakiwezi kufundishia masomo ya kitaalumu, jambo linalochangia kuimarisha hadhi ya lugha hiyo.

Istilahi pia hutoa msukumo kwa wanafunzi na wataalamu wa Kiswahili kuunda kamusi na misamiati mipya inayowiana na maendeleo ya sayansi na teknolojia.

13. Jadili kwa hoja sita mchango wa kazi za waandishi wa vitabu vya Kiswahili katika kuendeleza maarifa na kukuza lugha nchini.

Waandishi wa vitabu vya Kiswahili huongeza idadi ya machapisho yanayotumika kufundishia, kujifunzia, na kujielimisha, hivyo kuimarisha Kiswahili kama lugha ya maarifa.

Kupitia maandishi yao, waandishi hao hutafsiri na kueleza dhana tata kwa lugha rahisi inayofahamika kwa wengi, jambo linalorahisisha ujifunzaji wa mada ngumu.

Waandishi hao huibua na kukuza msamiati wa kisasa unaoendana na mabadiliko ya kijamii, kisiasa, na kiteknolojia, hali inayolifanya Kiswahili libaki kuwa hai.

Kazi zao zinasaidia kuhifadhi na kuendeleza mila, tamaduni na maadili ya jamii ya Kiswahili kwa njia ya fasihi, historia na maelezo ya kijamii.

Vitabu vyao huibua mijadala ya kitaaluma katika kongamano na semina, hivyo kukuza fikra za kitaalamu kupitia Kiswahili.

Hatimaye, kazi zao huwavutia vijana kuupenda uandishi na lugha ya Kiswahili, na kuwa chachu ya vizazi vijavyo vya waandishi na wataalamu wa Kiswahili.

14. Eleza kwa hoja sita nafasi ya lugha ya Kiswahili katika maendeleo ya kiuchumi ya Tanzania.

Kiswahili hurahisisha mawasiliano ya biashara na huduma kati ya wafanyabiashara na wateja kutoka maeneo mbalimbali ya nchi, hali inayoharakisha mzunguko wa bidhaa na huduma.

Matumizi ya Kiswahili katika vyombo vya habari na matangazo ya biashara huongeza ufikiaji wa taarifa za kibiashara kwa watu wengi, hivyo kukuza uelewa wa masoko.

Katika sekta ya utalii, Kiswahili hutumiwa na waongozaji watalii na watoa huduma kueleza vivutio vya nchi, hivyo kuongeza mapato ya taifa.

Kiswahili kinapotumika katika mafunzo ya ujasiriamali, wakulima, na wajasiriamali hujifunza mbinu bora za kiuchumi kwa lugha wanayoielewa, hivyo kuongeza tija.

Kiswahili hutumika katika mabaraza, semina, na warsha zinazojadili mikakati ya maendeleo ya uchumi wa kitaifa, hivyo kuwezesha ushiriki mpana wa jamii.

Matumizi ya Kiswahili pia huwasaidia wajasiriamali wadogo kuandika maelezo ya bidhaa na kuwasiliana na wateja kwa njia rasmi, hivyo kuongeza ushindani katika soko.

15. Andika insha ya kisimi yenye kichwa: *Ukosefu wa maadili kwa vijana: Sababu na athari.*

Ukosefu wa maadili kwa vijana: Sababu na athari

Katika karne ya sasa, suala la ukosefu wa maadili kwa vijana limekuwa tatizo sugu linalotikisa jamii nyingi. Vijana wengi wamekuwa wakijihusisha na tabia zisizofaa kama vile matumizi ya dawa za kulevya, uasherati, utoro, na uhalifu wa mitandaoni. Sababu kubwa ya hali hii ni kulelewa bila malezi bora ya wazazi au walezi.

Mitandao ya kijamii nayo imetoa mwanya kwa vijana kuiga tabia zisizofaa kutoka kwa watu maarufu, bila kupambanua kati ya mema na mabaya. Ukosefu wa ajira na shughuli za kufanya pia huwafanya vijana kukaa vijiwani na kujiingiza katika makundi hatari.

Athari za ukosefu wa maadili ni pamoja na kuongezeka kwa uhalifu, kudorora kwa maadili ya kazi, ongezeko la magonjwa ya zinaa na kuzorota kwa heshima ya vijana katika jamii. Ni wajibu wa jamii nzima kushirikiana katika kuwalea vijana kwa misingi ya maadili mema ili taifa liwe na nguvu kazi iliyo bora na yenye maadili.

16. Kwa hoja sita, eleza mchango wa walimu wa Kiswahili katika kuinua hadhi ya lugha hii nchini Tanzania.

Walimu wa Kiswahili hufundisha lugha kwa ufasaha na weledi kuanzia shule za msingi hadi vyuo, hivyo kusaidia kizazi kijacho kuzungumza, kuandika na kuelewa Kiswahili sanifu.

Kupitia walimu wa Kiswahili, wanafunzi hujifunza historia, fasihi, na sarufi ya Kiswahili, hali inayowajengea msingi bora wa lugha yao ya taifa.

Walimu huchochea mijadala, utungaji wa insha, ushairi na kazi nyingine za ubunifu kwa Kiswahili, jambo linalowashawishi wanafunzi kupenda na kuenzi lugha hiyo.

Walimu wa Kiswahili hutoa mchango mkubwa katika uandishi wa vitabu vya kiada na ziada vinavyotumika kufundishia nchini.

Walimu hufanya tafiti kuhusu matumizi ya Kiswahili na kuwasilisha matokeo kwenye makongamano au majarida, hivyo kuendeleza maarifa ya lugha hiyo kitaaluma.

Hatimaye, walimu hutoa maoni yao kwa serikali na taasisi za lugha kuhusu sera ya lugha, istilahi mpya, na miongozo ya matumizi ya Kiswahili katika sekta mbalimbali.